

การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548

ความชอบธรรมทางการเมือง เงิน และประชาธิปไตย

ดร.เสนีย์ คำสุข *

ความนำ

การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 นอกจากจะกลายเป็นประวัติศาสตร์ทางการเมืองของไทยที่ผู้คนจำนวนมากจะกล่าวถึงอีกยาวนานแล้ว ยังเป็น “เหตุการณ์สำคัญ” ที่บ่งบอกได้ถึงทิศทางของการเมืองไทยในอนาคต อย่างน้อย ๆ ก็คือการเลือกตั้งทั่วไปในครั้งหน้า หรือห้วงเวลาในหนึ่งถึงสองทศวรรษต่อไป คือ ราว พ.ศ.2552 พ.ศ.2558 และ พ.ศ.2568

ประเด็นสำคัญ หรืออุปสรรคใหญ่ที่เป็น “หัวใจ” ของการก่อตัวและพัฒนา “ประชาธิปไตย” ของไทยนับตั้งแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองมาสู่แนวทางประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ.2475 ก็คือ “ความชอบธรรมทางการเมือง” (political legitimacy) ที่เกี่ยวพันกับ 3 ส่วนที่เชื่อมโยงต่อกัน คือ ระบบการเมือง รัฐบาล และผู้นำทางการเมือง กล่าวคือ การเข้าสู่อำนาจ การใช้อำนาจและการรักษาอำนาจของชนชั้นนำ (elites) ล้วนก่อให้เกิดความขัดแย้ง (conflict) ความไม่ไว้วางใจ (distrust) การต่อต้านหรือการไม่ร่วมมือ (opposed or non-participate) และการแสวงหาวิธีการ “ล้มล้าง” (resolve) เพื่อเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้น

จากผู้นำทหารล้มล้างผู้นำคณะราษฎรแล้ว ผู้นำในกองทัพก็ล้มล้างกันเอง จนฝ่ายวิชาการและคนมีความรู้ในกรุงเทพมหานครก่อตัวกันจนปลุกกระแสความคิดล้มล้างผู้นำทหารในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผู้นำทหารบางส่วนนั้นก็กำลังกันได้และเข้ามาโค่นล้มรัฐบาลหลายชุดในช่วง พ.ศ.2519 พ.ศ.2520 และ พ.ศ.2534 ภาคสังคมนิยมหลายฝ่ายในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ปลุกกระแสเข้ามาโค่นล้มผู้นำทหารและรัฐบาลผสมหลายพรรค เมื่อ พ.ศ.2535 แล้วผลักดันจนเกิดสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ก่อนจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540

ระบบการเมืองภายใต้โครงสร้างใหม่ ๆ หลากรูปแบบตามรัฐธรรมนูญที่เรียกกันว่า “ฉบับปฏิรูปการเมือง” พยายามปรับปรุงให้เกิดการตรวจสอบ และถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองจากหลายฝ่าย ทั้งจากสถาบันการเมืองเดิม จากองค์กรที่ต้องการให้เป็น “อิสระ” และจากภาคสังคมนิยม คือประชาชน และองค์กรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่หน่วยงานรัฐ เช่น สื่อมวลชน กลุ่มองค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) และสถาบันทางสังคมนิยมอื่น ๆ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

เป็นต้น เพราะผู้ร่างรัฐธรรมนูญ และผู้ที่สนใจและเข้าไปร่วมเสนอความคิดเห็นล้วนทราบดีว่า กระบวนการทางการเมืองที่ผ่านมาล้วนขาดความชอบธรรมทางการเมืองทั้งการเข้าสู่อำนาจ ด้วยวิธีการรัฐประหาร (coup d'état) และการเลือกตั้ง กล่าวคือ “ปืน” ก็เช่นเดียวกับ “เงิน” คือ ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แยกแยก ความไม่ไว้วางใจ ปัญหาคอร์รัปชัน (corruption) ระบบญาติมิตรทางการเมือง (crony political system) ฝ่ายเสียประโยชน์จึงคิดหาทาง “โค่นล้ม” เพื่อผลักดันให้ฝ่ายตนเข้าไปมีอำนาจแทน

ระยะแรก ๆ ปืน พยายามผูกขาดอำนาจไว้นาน ๆ หรืออย่างน้อยก็ประมาณ พ.ศ.2500 – 2516 ระยะหลัง ๆ เงิน หรือฝ่ายนักเลือกตั้ง เริ่มได้โอกาสและมีพื้นที่เปิดกว้างขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนเริ่มผูกขาดอำนาจทางการเมืองได้มากขึ้นแทนปืน โดยอ้าง “ความชอบธรรม” ของ ประชาธิปไตย และพยายามจะเน้นเสมอว่า การเลือกตั้ง คือ ประชาธิปไตย ยิ่งได้คะแนนเสียงจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งมากยิ่งขึ้นเป็นประชาธิปไตยมาก

แนวคิดของฝ่ายนักเลือกตั้งยังมีการพูดเน้นถี่ขึ้น เสียงดังฟังชัดกว่าเดิมในการเลือกตั้งทุกระดับ ภายใต้กระบวนการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 จนผู้คนจำนวนไม่น้อยเห็นคล้อยตาม และออกมาตั้งคำถามกับนักวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักรัฐศาสตร์ที่ค้ำแนวคิดของนักเลือกตั้งว่า “จะเอาอย่างไรแน่ ไม่มีเลือกตั้งก็บอกไม่เป็นประชาธิปไตย มีเลือกตั้งแล้วประชาชนทะเลาะกันให้พรรคการเมือง (ฝ่ายรัฐบาล) ก็บอกไม่เป็นประชาธิปไตย และมากล่าวหาว่า เป็นเผด็จการรัฐสภา มันจะถูกหรือ”

คำถามอย่างนี้ ในมิติของการเมืองไทย และสายตาของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ ไม่ได้ทำทายนักรัฐศาสตร์ฝ่ายเดียว หรืออาจไม่ได้ทำทายนักรัฐศาสตร์ด้วยซ้ำ แต่กลับเป็นเรื่องทำทนายการพัฒนาการเมืองไทยโดยตรง หรือเป็นปัญหาต่อสังคมไทยโดยรวม

ประชาธิปไตยไทยเกิดขึ้นและเป็นอยู่จริงแล้วหรือ ถ้าเป็นอย่างที่นักเลือกตั้งกล่าวอ้าง และได้สร้างกระแสความเข้าใจต่อสังคมไว้มากแล้ว เงินและสถานภาพของความชอบธรรมทางการเมืองที่เป็นอยู่ก็คือ ส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยไทย ความไม่ไว้วางใจและผู้ที่ค้ำฝ่ายยึดครองอำนาจก็คือ ฝ่ายไม่ต้องการประชาธิปไตย แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้าม อะไรที่เป็นอยู่ และประชาธิปไตยไปอยู่ที่ไหน หรือมีอะไรขัดขวางการก่อตั้งและพัฒนา ประชาธิปไตยของไทย และที่น่าสนใจมาก การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความชอบธรรมทางการเมือง เงิน และประชาธิปไตย ในแง่ใดบ้าง เป็นไปตามอย่างที่ฝ่ายได้อำนาจกล่าวอ้าง หรือว่าตรงกันข้าม

กรอบการวิเคราะห์การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548

ความชอบธรรมทางการเมือง คือ การยอมรับของประชาชน (popular consent) ภายใต้ค่านิยมเชิงวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองต้องเข้าใจถึงกรอบอ้างอิงของความชอบธรรมในสังคม หรืออาจจะเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมความชอบธรรมขึ้นมาและปลูกฝังให้เกิดกับคนจำนวนมากในสังคม จึงจะสามารถเข้าสู่อำนาจ ใช้และรักษา ตลอดจนสืบทอดอำนาจได้อย่างมั่นคง หรือภายใต้การยอมรับของประชาชน แต่ถ้าขาดความเข้าใจรากฐานของความชอบธรรม หรือไม่อาจสร้างวัฒนธรรมความชอบธรรมตามความคิด ความเชื่อของตนเองได้แล้ว การเข้าสู่อำนาจ ใช้อำนาจ รักษาและสืบทอดอำนาจจะก่อเกิดปัญหา ความขัดแย้ง ความไม่ไว้วางใจ การต่อต้านและการพยายามจะล้มล้างอำนาจก็จะเกิดขึ้นแทนที่

ในสังคมการเมืองไทยโบราณ ความชอบธรรมของอำนาจผู้ปกครอง อยู่ภายใต้วัฒนธรรมทางการเมืองที่ผูกพันกับ **“ความเชื่อผี พุทธ และพราหมณ์”** ศาสนาเหล่านี้สอนให้คนเชื่อและยอมรับมายาคติ (myth) ที่ว่าผู้ปกครองหรือกษัตริย์มาจากเทพเจ้า หรือ เทวดาองค์ใดองค์หนึ่ง โดยบอกด้วย **“การมีธรรม”** คือ ปกครองเพื่อความสุखความเจริญของอาณาประชาราษฎร์ ต่อมาเมื่อแนวคิดของ **“ตะวันตก”** เริ่มไหลเข้ามาเป็นระลอก ๆ ตั้งแต่ยุคการปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความชอบธรรมทางการเมืองตามแนวทางของตะวันตกได้เริ่มปลูกฝังอย่างจริงจัง หลังเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้สร้าง **“รัฐธรรมนูญ”** ขึ้นเป็นกรอบเบื้องต้นเพื่อสร้างค่านิยมเชิงวัฒนธรรมใหม่ คือ ประชาธิปไตย หรือ อำนาจทางการเมืองมาจากประชาชน และมีการอ้างค่านิยมนี้มาตลอด แต่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับค่านิยมที่เกิดขึ้นควบคู่กันมา คือ อุดมการณ์ **“ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์”** และวัฒนธรรมอุปถัมภ์ หรือ เครือญาติ พวกพ้อง และเส้นสายที่ฝังรากลึกในสังคมศักดินาของไทยมาช้านาน คณะทหารและระบบราชการจึงมีโอกาทางการเมืองมากในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง พ.ศ.2475 เพราะมีกลไกระบบราชการครอบคลุมในทุกส่วนของสังคม เพื่อผลิต - ผลิตซ้ำ และ ครอบงำวัฒนธรรมทางการเมืองอุปถัมภ์ - ไพร่ฟ้า เข้าไปในทุกอณูของ **“ความเป็นคนไทย”** ในสังคมไทย

ความขัดแย้ง ความแตกแยก และการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมือง ในช่วงสี่ทศวรรษแรก ภายใต้ **“โครงร่างประชาธิปไตย”** ของไทย จึงจำกัดอยู่ในกลุ่มคณะราษฎร และผู้นำทหารบก และพวกพ้อง ชนชั้นนำกลุ่มอื่น ยังขาดกลไกและโอกาสในการสร้างและอ้างค่านิยมเชิงวัฒนธรรมขึ้นมาแข่งขัน เพื่อการก้าวเข้าสู่อำนาจแทนที่

เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กระแสเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยไว้ให้โอกาสกับชนชั้นนำในสังคมกลุ่มใหม่ ที่สำคัญ ก็คือ นักธุรกิจและนายทุนที่พึ่งพาและอิงกับอำนาจรัฐเพื่อ **“พึกตัว”** มานาน การพยายามจะกลับมาของความชอบธรรมทางการเมืองเดิมของคณะผู้นำทหาร จึงทำได้เพียงการพึ่งพิงฝ่าย **“นักเลือกตั้ง”** ที่อาศัย **“พรรคการเมือง”** และ **“การลงทุน”** ในการเลือกตั้งเข้าไปสู่ตำแหน่งทางการเมือง ยิ่งผู้นำทหารที่เป็นถึงอดีตนายกรัฐมนตรี ลงสมัครแข่งขันเลือกตั้งซ่อมที่จังหวัด

ร้อยเอ็ด โดยมี “นายทุน” หลายคนทุ่มเงินช่วยเป็นจำนวนมหาศาล ในปี 2524 จนกลายเป็นตำนาน “โรค ร้อยเอ็ด” ยิ่งเป็นการตอกย้ำว่า นายทุนและนักธุรกิจ สามารถเบี่ยงเบนค่านิยมเชิงวัฒนธรรมมาสู่การ อ้างอิง “อำนาจของประชาชน” ที่อ้างซ้ำว่าเป็น “ประชาธิปไตย” ได้มากกว่าการใช้ปืนเพื่อเชิดชู อุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ของฝ่ายทหาร กรณีดังกล่าวนี้ ถูกตอกย้ำอีกครั้งจากการ รัฐประหาร พ.ศ.2534 ของคณะร.ส.ช. หรือ คณะรักษาความสงบและเรียบร้อยแห่งชาติ และตามมาด้วย “พฤษภาทมิฬ” ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้คนที่สนใจทางการเมืองและโน้มเอียงจะยอมรับวัฒนธรรมประชาธิปไตย หรือ อำนาจทางการเมืองของประชาชน ก็ไม่ได้ไว้วางใจนักเลือกตั้งพอ ๆ กับไม่ยอมรับผู้นำทหาร การสร้าง กลไกทางการเมืองใหม่จึงถูกผลักดันให้เกิดขึ้นในปี 2540

ตรงนี้เอง คือ “จุดหักเห” และเป็นปัญหาต่อประเด็นความชอบธรรมทางการเมือง กับ ประชาธิปไตย และบทบาทของเงินในทางการเมืองของไทย จนถึงการเลือกตั้งทั่วไป 2548

คู่ต่างในเชิงการเมืองประชาธิปไตยของไทย ก็คงคล้าย ๆ กับข้อโต้แย้งสำคัญของประเทศที่ พยายามสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยทั่วโลกที่เป็นปัญหามานาน คือ ความรวบ – ความจน ชนชั้น นำ – มวลชน การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารความรู้ (informed) – การปิดบังซ่อนเร้น (uninformed) และการต่อต้าน – การสนับสนุน งานศึกษาการเมืองประชาธิปไตยทั้งหลายจึงเป็นการพยายาม แสวงหาทางออกหรือตอบคำถามเกี่ยวกับทางเลือกหรือสภาวะระหว่าง “การเมืองที่ชี้นำโดยชนชั้นนำ” (elite guidance) กับ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน” (democratic participation) มิติเกี่ยวกับการ ปกครอง (rule) และการถูกปกครองในรัฐ (state) ตามแนวทางประชาธิปไตย ตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ (2,500 ปีก่อน) จนถึงปัจจุบัน จึงมี 2 ด้านที่เกี่ยวข้องกัน คือ¹

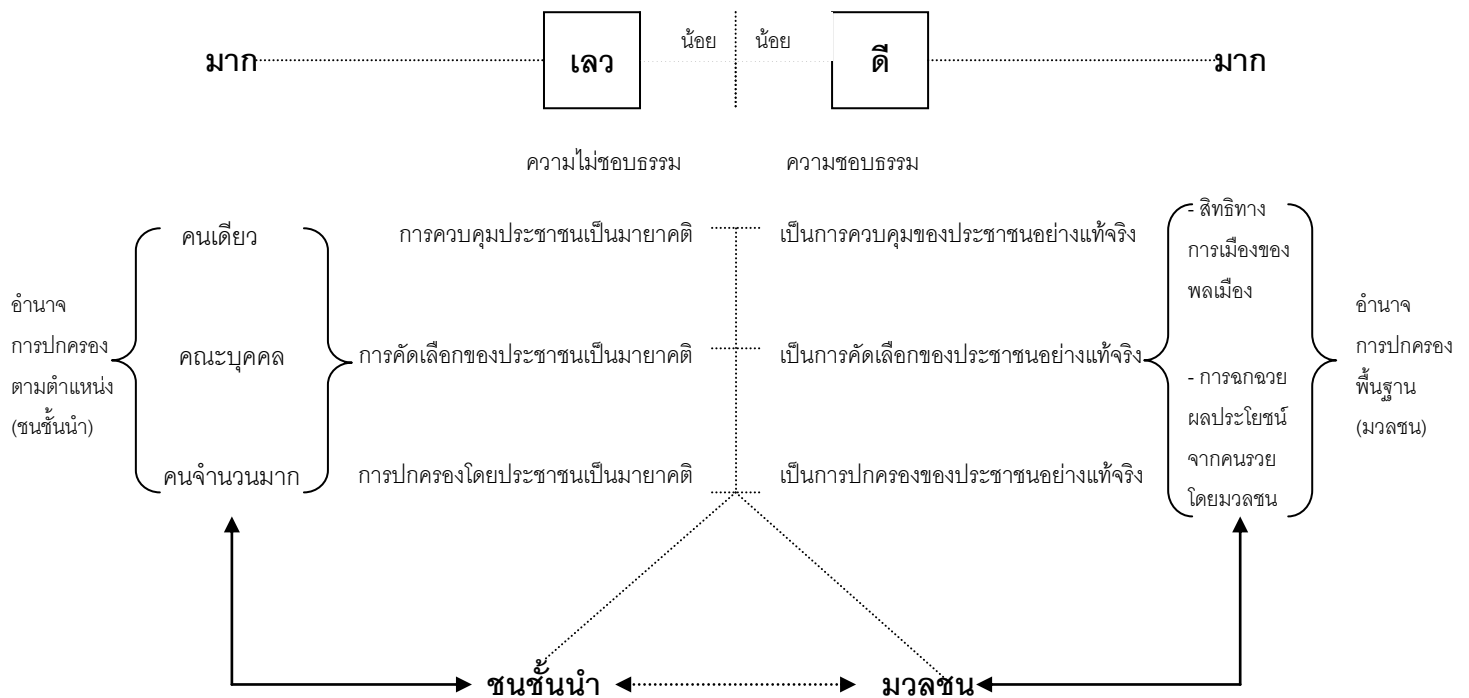
1. การให้สิทธิทางการเมืองแก่พลเมืองทุกคนในการเข้าร่วมการปกครองและการอยู่ใต้ การปกครอง
2. ประชาธิปไตยเป็นกลไกให้มวลชนที่ด้อยสมรรถภาพ (incompetent masses) แสวงหาผลประโยชน์ที่เป็นของคนรวย (rich) มาเป็นของตน (exploiting)

แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในภาพรวมจึงแยกออกได้กว้าง ๆ 3 ด้าน คือ **หนึ่ง** การควบคุม ของประชาชน (popular control) ซึ่งเป็นทัศนะดั้งเดิม (traditional) หรืออย่างเป็นทางการ (conventional) หรือเป็นความเห็นชอบร่วมกัน (consensus) คำอธิบายที่พูดกันโดยทั่วไปตามแนวคิดนี้ ก็คือ “การปกครองหรือรัฐบาลโดยประชาชน” ซึ่งอาจฟังดูง่าย ๆ แต่ก็มี ความหมายซับซ้อนอยู่พอสมควร **สอง** เป็นแนวคิดที่ทำทลายแนวคิดแรก คือมองว่าแนวคิดที่ว่า การควบคุมของประชาชนเป็นเพียงมายาคติ

¹ John J. Schrems, Principles of Politics : An Introduction (New Jersey : Prentice – Hall, Inc. Englewood Cliffs, 1986), pp. 9 – 10.

ที่ดำรงอยู่ (sustaining myth) ด้านหนึ่งเป็นปัญหาทางตรรกะภายในประชาธิปไตยเองที่มีคำถามว่า มวลชนเข้าถึง และเข้าใจในเรื่องนโยบายจริงจังกี่แค่ไหน อย่างไร และด้านตรงข้าม คือ แนวคิดที่ทำทลายจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอุดมการณ์นาซี (Nazism) ฟาสซิสต์ (Fascism) มาร์กซิสม์ (Marxism) และคอมมิวนิสต์ (Communism) เป็นต้น อุดมการณ์เหล่านี้ ส่งผลในสมรรถภาพของประชาชนและพิจารณาว่าชนชั้นนำเข้มแข็งและพร้อมกว่ามวลชนมาก และ **สาม** ประชาธิปไตย คือ การคัดเลือกของมวลชน (popular selection) ตรรกะคือ ทุกคนสามารถทำการปกครองและเป็นผู้ปกครองที่ถูกเลือกมาจากคนทั้งหมด (all) คำถามสำคัญก็คือ เลือกอย่างไร ถ้าการเลือกตั้งมีลักษณะเป็นเพียงเทศกาลรื่นเริง (carnival) หรือเป็นการหันกลับด้านหัวเหนือและใต้ของโลกในช่วงหนึ่งวัน เพื่อให้ประชาชนได้เล่นสนุกเป็นผู้ปกครองและผู้ทำการตัดสินใจก่อนที่ทุกอย่างจะกลับไปสู่สภาพปกติตลอด 3 ปี 4 ปี หรือ 5 ปี ประเด็นสำคัญก็คือ “ประชาชนเป็นผู้ควบคุม หรือเป็นรัฐบาลโดยประชาชนจริงหรือ”²

จากกรอบแนวคิด (conceptual framework) ประชาธิปไตยข้างต้น ความชอบธรรมทางการเมือง และการขาดความชอบธรรมทางการเมืองจึงสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับมิติต่าง ๆ ของประชาธิปไตย และแนวคิดที่เป็น “หัวใจ” ของประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้ คือ

แผนภาพที่ 1 : ความชอบธรรมทางการเมืองกับแนวคิดประชาธิปไตย

² Ibid.,pp. 10 - 36.

เส้นแบ่งความชอบธรรมกับการขาดความชอบธรรมทางการเมืองมีตั้งแต่ **บางเฉียบ** หรือยกต่อการแยกแยะไปจนถึง **หนาทึบลึก** คือแยกให้เห็นได้เกือบชัดเจนทุกมิติ ความสำคัญอย่างหนึ่ง คือการแยกและบ่งชี้เกี่ยวกับ “มายาคติ” กับ “สิ่งที่จริง” ให้ได้ ยิ่งแยกได้มาก ได้ชัดเจนจนเกิดความแตกต่างและเปรียบเทียบได้ ความชอบธรรม – ไม่ชอบธรรม หรือความดี – เลว ของประชาธิปไตย ยิ่งจะปรากฏชัด เป็นที่เข้าใจและรับรู้ของคนทั่วไป จุดสำคัญตรงนี้เองที่ชนชั้นนำส่วนใหญ่ที่มุ่งหวังจะเข้าสู่อำนาจผ่านการเลือกตั้งของมวลชน มักจะกระทำการอยู่สองลักษณะสำคัญ คือ **หนึ่ง** ไม่แยกแยะมายาคติกับความเป็นจริง และ**สอง** พยายามให้เกิดมายาคติไปในทางยอมรับความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจของชนชั้นนำให้ได้มากที่สุด หรือถึงที่สุด แนวทางแก้ไขหรือข้อเสนอแนะทั้งหลายของนักคิดประชาธิปไตย ก็คือให้การศึกษาแก่ประชาชน และเปิดทางให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารให้ได้มากที่สุด ตลอดจนลดช่องว่างคนรวย – คนจน ให้แคบลงให้มากที่สุด และการต่อต้านมายาคติของชนชั้นนำที่อาจบิดเบือนประชาธิปไตยไปสู่แนวทางการปกครองอื่น

ในหลายประเทศที่สร้างและพัฒนาประชาธิปไตยมานานอย่างในยุโรปและอเมริกา จึงมีการศึกษา และหาทางป้องกันกลไกทางการเมืองหรือการกระทำที่เป็นการละเมิดคนอื่น เพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์ (political fraud) จนนำมาสู่การต่อต้านหรือคัดค้านการเข้าสู่อำนาจของชนชั้นนำ หรือการใช้อำนาจของชนชั้นนำครั้งแล้วครั้งเล่า และค่อย ๆ กลายมาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรม – ไม่ชอบธรรมทางการเมือง ควบคู่มากับการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยของทุกประเทศในโลกจนถึงขณะนี้

ปัญหาใหญ่ที่ประเทศเหล่านี้ รวมทั้งประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ ได้แก่ **เงิน** ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญอย่างหนึ่งทางการเมืองกับการเอาชนะการเลือกตั้ง นอกจากจะมีการใช้จ่ายเงินอย่างมหาศาล คือนับเป็นหลายพัน หรือหลายหมื่นล้านบาทในการเลือกตั้งทั่วไปแต่ละครั้งแล้ว เงินยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการโกงเลือกตั้ง และละเมิดกฎหมาย ทำลายโอกาสคู่แข่ง และครอบงำความคิดความเชื่อของผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อ่อนแอทางความคิด จนเกิดกรณีการใช้เงินสร้างอำนาจและความชอบธรรมทางการเมือง และคุณค่าของประชาธิปไตยค่อย ๆ ถูกทำลายจนสูญสลายไปในหลายประเทศ

การเลือกตั้งทั่วไป	พ.ศ.	2	5	4	8
---------------------------	-------------	----------	----------	----------	----------

“การแข่งขัน” ระหว่างพรรคการเมืองสำคัญ 4 พรรค คือ ไทยรักไทย ประชาธิปัตย์ ชาติไทย และมหาชน “รุนแรง” และแข่งขันกันมาตลอด 4 ปี คือตั้งแต่ช่วงการเลือกตั้งทั่วไปครั้งก่อนในปี 2544 จากเหตุผลสำคัญหลายด้าน คือ

1. **ไทยรักไทย** เติบโตรวดเร็วมาก คือ เข้าร่วมการเลือกตั้งสมัยแรก พ.ศ.2544 ก็ได้ ส.ส. จากสองระบบเลือกตั้งถึงเกือบ 250 คน ทั้ง ๆ ที่พึงจดทะเบียนก่อตั้งพรรคกับคณะกรรมการการเลือกตั้ง (ก.

ก.ต.) อย่างเป็นทางการเมื่อปลายปี 2541 หมายความว่าเกิดที่หลังแต่ชนะทุกพรรคที่เกิดมาก่อน เหตุผลสำคัญในกรณีนี้ชนะเลือกตั้งท่วมท้นดังกล่าว ก็เพราะวิธีการ "เรียนลัด" 2 – 3 วิธีการ

1.1 สร้าง "ภาพลักษณ์" และ "ภาพพจน์" ภาวะผู้นำของผู้ก่อตั้งและหัวหน้าพรรค คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ให้เด่นชัดทางความรู้ ความสามารถ คิดเร็ว พุดจาฉะฉาน และเป็นผู้นำระดับสากลที่รู้จักผู้นำระดับโลกหลายคน และรอบรู้เรื่องเศรษฐกิจอย่างดี นอกเหนือจากความสำเร็จทางอาชีพ การงาน และการเป็น "อภิมหาเศรษฐี" ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการใช้สื่อมวลชนเกือบทุกประเภทอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เข้าถึงคนทุกคนในสังคม

1.2 ชักจูง หรือ "ดึงดูด" ส.ส. อดีต ส.ส. ผู้มีชื่อเสียง และบุคคลระดับผู้นำในสังคมเข้าสู่พรรคในช่วงก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ.2544 ด้วยวิธีการที่พรรคอื่น ๆ เคยทำกันมาก่อนหน้านี้ ทำให้พรรคเต็มไปด้วยผู้มีศักยภาพสูงที่จะชนะการเลือกตั้งอยู่ในเกือบทุกจังหวัด จนมีหลายฝ่ายรวมทั้ง "แกนนำ" ของพรรคคู่แข่ง กล่าวหาว่าใช้เงินจำนวนมหาศาล "ซื้อตัว" อดีต ส.ส. จากพรรคอื่น โดยมีสูตรซื้อตัวที่จะจ่ายกันเป็นระยะ ๆ หลายสูตร เช่น 5 – 10 – 15 หรือ 10 – 20 – 25 หรือ 5 – 10 – 15 – 30 เป็นต้น โดยเลขตัวแรกจะจ่ายเมื่อย้ายเข้าพรรค เลขตัวที่สอง จ่ายเมื่อลงสมัคร เลขตัวที่สาม จ่ายเมื่อรณรงค์เลือกตั้ง หรือเมื่อชนะการเลือกตั้ง และอาจให้เงินเพิ่มอีกหลังจากชนะการเลือกตั้ง*

1.3 การมีเงินทุนจำนวนมากในการรณรงค์เลือกตั้ง และสามารถใช้วิธีการที่มีประสิทธิภาพได้หลายรูปแบบ ที่สำคัญ คือการใช้เงินทำการประชาสัมพันธ์นโยบาย แนวทาง และแนวคิดของหัวหน้าพรรค และพรรคผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน และทำอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง และใช้เงินผ่านระบบห้วคະແນนเพื่อนำไปสู่การได้คะแนนเสียงเพื่อให้ชนะการเลือกตั้งโดยตรง

ภายหลังการเลือกตั้ง ยังคงใช้เงินทุนไปเพื่อสร้างความนิยม และการรักษาฐานคะแนนเสียงหรือขยายฐานคะแนนเสียงอย่างต่อเนื่อง และทำในหลายรูปแบบมากขึ้น ตั้งแต่การให้เงินเดือนหรือเงินช่วยเหลือ ส.ส. ในสังกัดเป็นพิเศษ การให้เงินที่ได้รับจาก "กองทุนสนับสนุนกิจการพรรคการเมือง" ผ่านมาทาง ก.ก.ต. ไปเพื่อการทำกิจกรรมของ ส.ส. และของสาขาพรรคในเขตเลือกตั้งต่าง ๆ และใช้เงินจากงบประมาณหรือเงินรายได้ของรัฐในฐานะรัฐบาล ดำเนินนโยบายเพื่อแสวงหาความนิยมและประชาสัมพันธ์นโยบายของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง เป็นระบบและจริงจัง รวมทั้งการให้ ส.ส. ของพรรคจัดหาสมาชิกพรรคเพิ่มขึ้นในทุกเขตเลือกตั้ง ซึ่งล้วนเกี่ยวกับการใช้เงินทั้งสิ้น

1.4 ผู้นำพรรคได้ใช้อิทธิพลของพรรคและในฐานะ "แกนนำ" รัฐบาลที่มีปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญเกื้อหนุน รวมทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัวในเชิงอุปถัมภ์และความใกล้ชิดกันกับผู้นำพรรคอื่น ตลอดจน "พวกพ้อง" หรือ "มุ้งการเมือง" ในพรรคอื่น ๆ ให้เข้าไปร่วมกับไทยรักไทย และประสบความสำเร็จมากในช่วงตั้งแต่หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2544 จนถึงก่อนการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548

* หมายถึงเงินเจ็ดหลัก หรือ 'หน่วยล้านบาท'

พรรคเสรีธรรมที่มีนายพินิจ จารุสมบัติ เป็นแกนนำได้ยุบพรรครวมเข้ากับไทยรักไทยเป็นพรรคแรก ต่อมา ก็คือพรรคความหวังใหม่ ที่มีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ อดีตนายกรัฐมนตรียุบพรรคเป็นหัวหน้าพรรค ก็ยุบ รวมเข้ากับพรรคไทยรักไทย และอีกพรรคหนึ่งคือชาติพัฒนา ที่มีนายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ เป็นหัวหน้า พรรคสืบต่อจากนายกร ทัพพะรังสี ที่พาพวกพ้องจากชาติพัฒนาบางส่วนเข้าไปอยู่กับพรรคไทยรักไทย ในทางปฏิบัติก่อนหน้านี้ ก็ต้องยุบรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทยด้วยเช่นกัน ขณะที่พรรคที่มี ส.ส. เพียง 1 – 2 คน อีก 1 – 3 พรรค ก็ย้ายเข้าสังกัดพรรคไทยรักไทยด้วย

กลุ่มการเมืองจากพรรคต่าง ๆ ที่ยุบพรรคหรือย้ายเข้าสังกัดพรรคไทยรักไทยอย่างเป็นทางการเหล่านี้มีพฤติกรรมอีกด้านหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน คือ ให้พวกพ้องของตนเอง ขอจัดตั้งพรรคในชื่อ เดิมไว้ และยังบอกกล่าวกับคนใกล้ชิดและประชาชนในเขตเลือกตั้งและจังหวัดที่ตนเองเป็นนักการเมือง ท้องถิ่นมานานว่า อาจจะมีการรื้อฟื้นพรรคในชื่อเดิมอีกครั้งก็ได้ในอนาคต เหมือนกับมีการคาดคะเน ไว้แล้วว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในขณะนี้ เป็นสถานการณ์ชั่วคราว แต่ตนเองและพวกพ้อง จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง เพราะสถานการณ์ทางการเมืองมีอิทธิพลบังคับ หรือพูดได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ พรรคที่ตนและพวกพ้องเข้าสังกัด (ไทยรักไทย) ก็คือ "พรรคเฉพาะกิจ" หรือเป็นพรรคของคนอื่น (พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร) ไม่ใช่พรรคในชื่อถาวร และไม่ใช่พรรคของกลุ่มการเมืองเหล่านี้

เพียง 3 ปีแรก พรรคไทยรักไทย ก็สามารถดึงดูดและชักจูงเอาอดีต ส.ส. และ นักการเมืองที่มีชื่อเสียงในจังหวัดต่าง ๆ เข้ามาได้ไม่ต่ำกว่า 250 คน และในอีก 4 ปีต่อมา ก็แห่ แห่นเข้ามาเพิ่มอีกไม่ต่ำกว่า 100 คน "ความน่ากลัว" ของพรรคนี้จึงเกิดขึ้นกับพรรคเงินทุนน้อยกว่าทุกพรรค

2. การพยายามสร้าง "ผลงาน" จากนโยบายสาธารณะที่ตรงความต้องการ และกระตุ้นความ สนใจ และพึงพอใจของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งของรัฐบาล ที่มีพรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำ และ พรรคชาติไทยที่มีนายบรรหาร ศิลปอาชา อดีตนายกรัฐมนตรียุบพรรคเป็นหัวหน้าพรรคเป็นส่วนหนึ่งในรัฐบาล หลังจากที่พรรคร่วมรัฐบาลอื่น ๆ คือ พรรคความหวังใหม่กับพรรคชาติพัฒนา ยุบรวมเข้ากับพรรคไทยรัก ไทยแล้ว

ผลงานและนโยบายที่เรียกกันทั่วไปว่า "ประชานิยม" (populist policies) หลัก ๆ ก็คือ การ พยายามให้มีการรักษาพยาบาลโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด การจัดสรรเงินงบประมาณให้กู้ยืมทางด้าน ต่าง ๆ และจัดหาสิ่งของต่าง ๆ รวมทั้งบ้านและคอมพิวเตอร์เพื่อให้ประชาชนผ่อนชำระได้ในราคาถูก ตลอดจนการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการผลิตและพัฒนาสินค้าท้องถิ่นและชุมชนทั่วประเทศเข้าสู่กลไก ตลาดของระบบทุนนิยม ตามแนวทางของกระแสโลกาภิวัตน์

นโยบายที่ดำเนินการและกลายมาเป็นผลงานที่รัฐบาลอ้างว่าเป็นผลสำเร็จและใช้สื่อมวลชน ประชาสัมพันธ์ให้โดดเด่นและเน้นเฉพาะในด้านบวกด้านเดียว ก็คือ "สูตรสำเร็จ" ของการดำเนินธุรกิจ

ให้มีผลกำไรต่อผู้ประกอบการหรือนักลงทุนชาวไทย ตามที่หัวหน้าพรรคไทยรักไทยเคยมีประสบการณ์มาโดยตรง และได้แปลงมาเป็นนโยบายสาธารณะ คือการทำให้ถูกใจและเป็นที่พอใจของลูกค้ายิ่งมากที่สุด เพื่อให้เกิดผลตอบแทนและผลกำไรกลับมาให้มากที่สุดภายในภายหลัง เพียงแต่ใช้เทคนิคของภาวะความเป็นผู้นำ เพื่อชักจูงและครอบงำให้เกิดการยอมรับและทำตามให้ได้มากที่สุดตั้งแต่ ส.ส. ในพรรคข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ไปจนถึงประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนต่าง ๆ

ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่นและชุมชนต่าง ๆ จึงได้รับประโยชน์หรือสิ่งที่ได้เป็น “อุปสรรค” สองทาง คือ จากนโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมาจากหน่วยงานราชการ และเงินกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารคนจนและอื่น ๆ และจากระบบหัวคะแนน และ ส.ส. ของพรรคไทยรักไทยโดยตรง ที่ต้องเป็นผู้ “จ่ายภาษีสังคม” หรือเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ในเขตเลือกตั้งตัวเองอยู่ต่อไปที่สำคัญ คือการใช้เงิน “ทำบุญ” ในวาระโอกาสตามธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่นตลอดทั้งปี และการวิ่งเต้นช่วยเหลือประชาชนและหัวคะแนนของตนเองในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้รับการร้องขอ เพราะผลสุดท้ายคือการทะเลาะแค้นตอบแทนให้ของบรรดาผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ทั้งหลาย

กระบวนการทางการเมืองเหล่านี้จึงมี “เงิน” เป็นพลังขับเคลื่อน และปัจจัยหลักในการสร้างศรัทธา เพียงแต่ไม่ได้เน้นเงินจากนายทุนพรรคผ่าน ส.ส. สู่ระบบหัวคะแนนด้านเดียว แต่ยังใช้งบประมาณผ่านนโยบายสาธารณะและ “การตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีลงไปสู่ประชาชนโดยตรงอีกทางหนึ่งด้วย” และทำอย่างเป็นระบบพร้อม ๆ กับการให้สัญญา อย่างมีเงื่อนไขว่าจะให้เพิ่มเติมต่อไปอีก ถ้าได้รับเลือกตั้งกลับเข้ามาใหม่หลังเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548

เหตุนี้ ยิ่งใกล้จะหมดวาระของสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2544 พรรคฝ่ายค้านคือพรรคประชาธิปัตย์ จึงเริ่ม “ปั้นปวน” และกระบวนการ “โจมตี” และ “เปิดโปง” วิธีการต่าง ๆ ของฝ่ายพรรครัฐบาลที่พรรคประชาธิปัตย์เห็นว่าไม่มีความชอบธรรมและเป็นการเอาเปรียบพรรคอื่น และเป็นวิธีการจะนำไปสู่วิกฤติการณ์เศรษฐกิจและการเมืองในอนาคตจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยที่พรรคประชาธิปัตย์ก็ไม่อาจจะสร้าง “จุดยืน” ที่เป็น “จุดเด่น” ให้กับตัวเองได้ เพราะแนวทางทางการเมืองและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการรณรงค์เพื่อเอาชนะการเลือกตั้งของพรรคประชาธิปัตย์ที่ผ่าน ๆ มา ก็เป็นวิธีการคล้ายคลึงกับพรรคไทยรักไทย คือใช้ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ นายทุนพรรค เงิน ระบบหัวคะแนน การอ้างผลงานรัฐบาลและหาเสียงผ่านกลไกรัฐเมื่อเป็นฝ่ายรัฐบาล แต่พรรคไทยรักไทยมีความพร้อมสูงกว่ามากในปัจจุบันเหล่านี้ พรรคประชาธิปัตย์จึงต้องเน้นจุดแข็ง “สุดท้าย” ที่มีอยู่ คือ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ผู้นำนิยม” คือบารมีทางการเมืองของ นายชวน หลีกภัย ส.ส. จังหวัดตรัง 12 สมัย และอดีตหัวหน้าพรรค มารักษาสถานะคะแนนในภาคใต้เอาไว้ อย่างไรก็ตาม “นายทุน” และ ส.ส. หลายคนของพรรคก็พากันย้ายออกไปรวมกับพวกพ้องทางการเมืองนอกพรรค บ้างก็ก่อตั้งพรรคใหม่ บ้างก็เข้าสังกัดพรรคอื่น รวมทั้งพรรคไทยรักไทย และพรรคชาติไทย

3. การประกาศเป้าหมายและความตั้งใจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย สำหรับการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 และการเมืองหลังจากนั้น คือ การชนะเลือกตั้ง มี ส.ส. 401 คนขึ้นไป และแนวทางการเมืองโดยพรรคใหญ่พรรคเดียว ภายใต้ผู้นำทางการเมืองที่ “เก่ง รอบรู้ ฉลาด ตัดสินใจรวดเร็ว กล้าหาญและมีวิสัยทัศน์” เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาสำคัญ ๆ ของสังคมไทย คือ ความยากจนต้องหมดไปภายใน 4 ปี ทำสงครามกับคอร์รัปชัน สงครามกับผู้มีอิทธิพล และปฏิรูปการศึกษาและด้านอื่น ๆ หรือ “การสร้างประเทศใน 4 ปี” หลังจาก “ซ่อมประเทศมาแล้ว 4 ปี”

การตั้งเป้าหมายทางการเมืองดังกล่าว เป็นความ “ตั้งใจ” ของหัวหน้าพรรคไทยรักไทย เพราะมีการจัดทำแผนปฏิบัติการ และทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การเอาชนะเลือกตั้งให้ได้ตามเป้าหมาย วิธีการที่ทำก็ปรับมาจากวิธีการที่เป็นประสบการณ์ตรงในการทำธุรกิจจนประสบผลสำเร็จ และเคยประสบผลสำเร็จในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2544 มาแล้ว แต่ครั้งนี้ “ความมั่นใจ” มีสูงกว่าเดิมมาก เพราะปัจจัยที่จะเอาชนะการเลือกตั้งดังกล่าวมาแล้วมีพร้อมกว่าเดิมมาก ขณะที่พรรคตรงข้ามเริ่ม “อ่อนแอ” ลงตามลำดับ ส่วนการวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการและนักคิดต่าง ๆ ก็ไม่สามารถ “สื่อสาร” เข้าถึงมวลชนได้ เพราะมีช่องทางเพียงการจัดสัมมนา อภิปราย และจัดประชุมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่สนใจทางการเมืองเท่านั้น บทความผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ก็มีผู้อ่านน้อย ส่วนใหญ่ก็คือ คนที่มีการศึกษาในเขตเมือง บางบทความยัง “เชียร์” รัฐบาลและ พ.ต.ท.ทักษิณ โดยตรง ขณะที่ พ.ต.ท.ทักษิณ นอกจากจะได้พูดผ่านสื่อมวลชนของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ สถานีโทรทัศน์ที่เผยแพร่ไปสู่เกือบทุกครัวเรือนทุกวันแล้ว ยังสามารถสื่อผ่านสถานีวิทยุของรัฐผ่านรายการ “นายกทักษิณคุยกับประชาชน” ทุกเช้าวันเสาร์ ที่มีเนื้อหาอ้างผลงานของรัฐบาล ความตั้งใจจะทำต่อไป แสดงวิสัยทัศน์ ความรู้ ความสามารถของตัวเอง ขณะที่กล่าวหา หรือแม้แต่ “โจมตี” เพื่อลดความน่าเชื่อถือของฝ่าย “ตรงข้าม” หรือทุกคนที่วิพากษ์วิจารณ์ตนเอง และรัฐบาล โดยมากมักจะใช้คำพูดเพื่อโน้มน้าวให้คนฟังเห็นคล้อยตามว่า “พวกดิ เป็นคนไม่รู้จริง ไม่เคยทำงาน ไม่เคยให้ข้อเสนอแนะดี ๆ” รวมทั้ง “เป็นคนไม่รักชาติ และเห็นใจพวกก่อการร้าย (ภาคใต้)” เพราะตนเอง “รักชาติ เสียสละ เข้ามาทำงานให้ประเทศทั้ง ๆ ที่ชาตินี้ไม่ทำอะไรก็อยู่สุขสบายแล้ว” และ “พวกนี้ (นักวิชาการ นักคิด) อยากเท่ ดำรัฐบาลแล้วเท่ ควรจะไปอยู่หลังห้องสมุดต่อไปดีกว่า”^{*}

^{*} ผู้เขียนได้ทำการสอบถามและประเมินจากผู้ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงที่ผู้เขียนเป็นพิธีกรประจำ 2 รายการ 2 สถานีวิทยุที่มีเครือข่ายครอบคลุม 11 และ 14 จังหวัดใน 4 ภูมิภาคของประเทศ รวมทั้งเขตกรุงเทพมหานคร ในระหว่างก่อนและหลังเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 พบว่า คนในต่างจังหวัดและเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ที่ระบุว่า ‘เป็นคนไม่ค่อยมีความรู้ มีการศึกษาน้อย แต่ติดตามข่าวสารทาง ที.วี. และวิทยุเสมอ’ เชื่อถือคำพูดและการกระทำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี และต้องการให้นักวิชาการและนักคิดที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์นายกฯ ยุติการกระทำดังกล่าว เพราะขณะนี้คนส่วนใหญ่ในชาติให้ฉันทานุมัติแก่นายกฯ ให้ทำงานแล้ว และเพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวาย หรือการเมืองจะนิ่งได้ คนเหล่านี้ ยังมีมิติความคิดในเชิงเปรียบเทียบด้วยว่า อดีตนายกฯ ที่ผ่านมา ‘สู้’ ความสามารถของ พ.ต.ท.ทักษิณ

เหตุนี้ การที่จะทำให้ได้ตามเป้าหมาย (aims) จึงต้องมีและใช้วิธีการ (means) ที่ถูกต้องเหมาะสม เมื่อมีความพร้อมมากมายทั้งผลงานที่เป็นรัฐบาล ภาวะผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ หัวหน้าพรรค ส.ส. และอดีต ส.ส. และผู้มีศักยภาพสูงที่จะชนะการเลือกตั้งอยู่ในสังกัดจำนวนมาก นายทุนจากกลุ่มธุรกิจใหญ่หลายคน เงินทุนมหาศาล การควบคุมกลไกรัฐ ระบบหัวคะแนน การควบคุมผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกพรรค และกระบวนการใช้สื่อทุกรูปแบบเพื่อควบคุมและชิงความได้เปรียบใน “ตลาดการเมือง” (political markets) ตลอดจนกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ ในท้องถิ่น จึงถูกระดมเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งอย่างจริงจังและเป็นระบบ

พรรคคู่แข่งที่เป็น “พรรคทุน” ขนาดย่อม 2 – 3 พรรค คือ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และ พรรคมหาชน จึงอยู่ในภาวะเสียเปรียบมากในเชิงการแข่งขันที่เป็นจริงในการเลือกตั้ง หรือไม่ใช่จากภาพพจน์ที่พรรคเหล่านี้ส่งผู้สมัครได้มาก มีป้ายหาเสียงมาก และโฆษณาพรรคผ่านสื่อต่าง ๆ ได้กว้างขวางพอสมควร แต่เป็นการแข่งขันที่เป็นจริงในเขตเลือกตั้ง หรือ **การดำเนินการควบคุมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ภายใต้ระบบหัวคะแนน** ดังคำกล่าวของนายเสนาะ เทียนทอง “แกนนำ” สำคัญคนหนึ่งของพรรคไทยรักไทย และหัวหน้า “กลุ่มวังน้ำเย็น” ที่พูดไว้ก่อนการเลือกตั้งว่า “คู่แข่งไม่มีศักดิ์ศรีเพียงพอ พรรคไทยรักไทยจึงชนะอย่างสบาย ๆ” ขณะที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แม้จะมีความมั่นใจมาก แต่ยังพยายามกลบเกลื่อนโดยพูดผ่านสื่อมวลชนว่า “ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของประชาชน”

พรรคเล็ก ๆ ที่มีเงินทุนน้อยที่ส่งผู้สมัครได้เพียงไม่กี่คนอีกเกือบ 20 พรรค จึงแทบจะไม่มี ความหมายทางการเมืองใด ๆ ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548 และอาจรวมไปถึงผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งบางส่วนที่ต้องการทางเลือกอื่น คือไม่ใช่ 4 พรรคที่มีเงินทุนมาก และล้วนแต่เคยมี ส.ส. ในสภา และเคยร่วมจัดตั้งรัฐบาลมาแล้ว ถ้าไม่เลือก 4 พรรคทุน ก็ต้องเลือกพรรคเล็ก แต่เมื่อไม่รู้จักพรรคเหล่านั้นจนไม่อาจไว้ใจได้ ทางเลือกที่มีอยู่ คือ กาช่องไม่เลือกใคร เลือกพรรคฝ่ายค้านเพื่อถ่วงอำนาจ พรรคไทยรักไทย และไม่ใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นการไว้ความหวังทางการเมืองอย่างสิ้นเชิง

การแข่งขันในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548 ถือได้ว่า “รุนแรง” อยู่ในระหว่าง 4 พรรคทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในจังหวัดและเขตเลือกตั้งที่พรรคทุนน้อยกว่า 3 พรรค คือ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และพรรคมหาชน ต้องการ “เจาะ” คะแนนให้ได้มากพอจนชนะการเลือกตั้ง วิธีการที่แต่ละพรรคนำมาใช้จึงมีทุกรูปแบบ รวมทั้ง การสร้างระบบหัวคะแนนและการ “เจาะ” เข้าสู่ระบบหัวคะแนนของฝ่ายตรงข้าม การใช้มือปืนสังหารชีวิตหัวคะแนนและบุคคลสำคัญของฝ่ายตรงข้ามจึงเกิดในหลาย

ไม่ได้เลย คนที่มีแนวคิดเช่นนี้มีอยู่ราวร้อยละ 80 จากจำนวนเกือบ 50 คน มีเพียงร้อยละ 20 หรือประมาณ 10 คน ที่เห็นตรงกันข้าม และมองว่าการกระทำทางการเมืองในด้านต่าง ๆ ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่เป็นประชาธิปไตยและค่อนข้างเผด็จการ

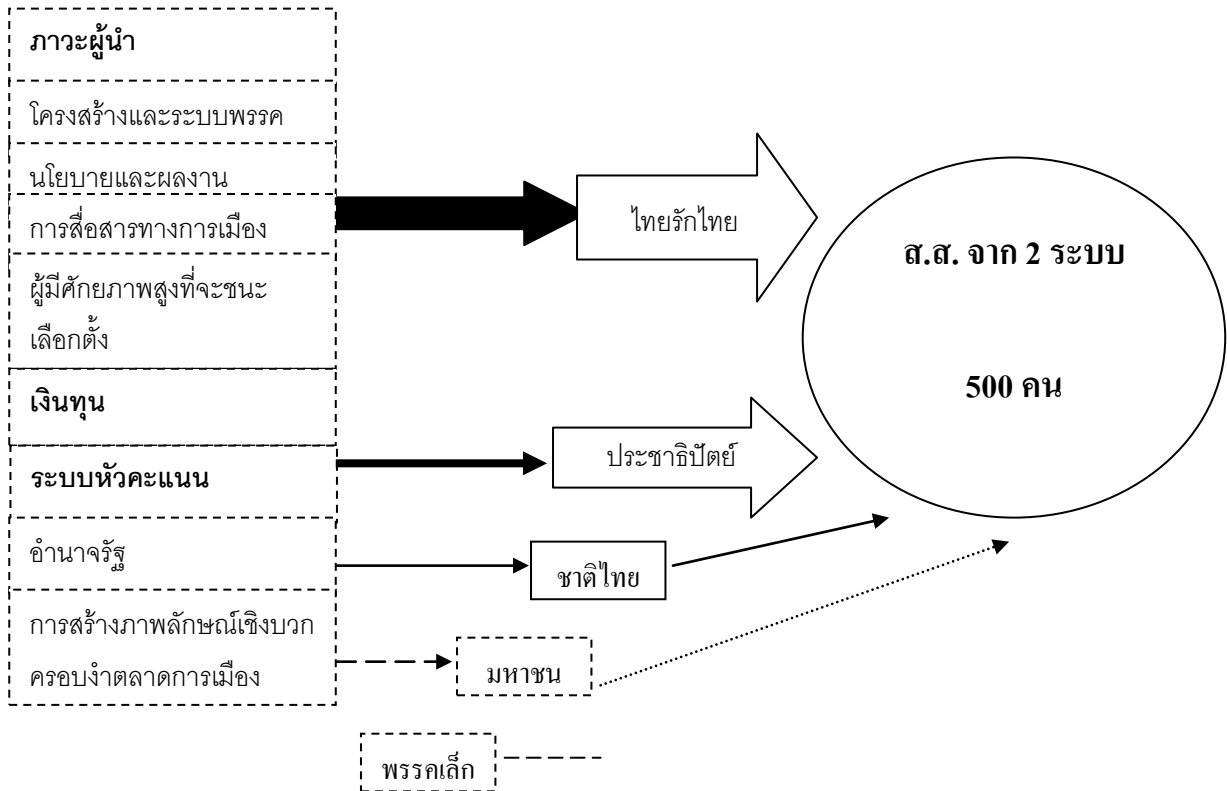
จังหวัด โดยที่กลไกกระบวนการยุติธรรมของรัฐและการควบคุม ตรวจสอบของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (ก.ก.ต.) ไม่อาจป้องกัน ควบคุมและจัดการกับปัญหาได้เลย

ผลการเลือกตั้งที่พรรคไทยรักไทยได้ ส.ส. 2 ระบบเกือบ 380 คน พรรคประชาธิปัตย์ได้ราว 95 คน พรรคชาติไทย ได้ราว 23 คน และพรรคมหาชน ได้ 2 คน จึงเป็นการต่อสู้กันระหว่างเงินและกลุ่มทุนสำคัญเพียงไม่กี่กลุ่ม ฝ่ายชนะเด็ดขาดก็คือกลุ่มทุนใหญ่ที่มีกลไกรัฐเอื้อประโยชน์ให้ ภายใต้ภาวะผู้นำสูงสุดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่มี**ไตรลักษณ์ภาวะผู้นำ** (three dimensions of leadership) ปรากฏควบคู่อยู่ในบุคคลิกเสมอ คือ **อภิมหาเศรษฐี หัวหน้าพรรคไทยรักไทย และนายกรัฐมนตรี** ซึ่งปรากฏเด่นชัดมาตั้งแต่ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2544 พ.ต.ท.ทักษิณ และคนไทยที่นิยมผู้นำคนนี้ไม่สามารถแยก “ไตรลักษณ์ภาวะผู้นำ” ดังกล่าวออกจากกันได้เลย ไม่ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ จะทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นประธานในที่ประชุมพรรคไทยรักไทย หรือเป็นผู้นำพรรคไทยรักไทย ทรนรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และมีฐานะเพียง “ผู้สมัคร” (a candidate) คนหนึ่ง

คะแนนเสียงและจำนวน ส.ส. ที่เกือบได้ตามที่ตั้งเป้าหมายของพรรคไทยรักไทย จึงไม่อาจถือเป็นมิติของ “ชัยชนะของเสียงข้างมาก” (majority votes) และการปกครองโดยเสียงข้างมาก (majority rule) ตามหลักการประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง เพราะคะแนนเสียงและจำนวน ส.ส. เหล่านี้(รวมทั้งพรรคอื่น ๆ) เป็นสิ่งที่เกิดควบคู่กับการใช้วิธีการที่มีความไม่ชอบธรรมตามกฎหมาย และศีลธรรมอันดีงามของสังคม รวมทั้ง การซื้อเสียงและการครอบงำและสร้างอิทธิพลเหนือความคิด และพฤติกรรมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางส่วน ซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมผ่านทางหลักฐานต่าง ๆ ที่ต่างฝ่ายต่างใช้กล่าวหากันและกัน และที่ “คนกลาง” คือองค์กรเอกชนตรวจสอบการเลือกตั้ง เจ้าหน้าที่ ก.ก.ต. เจ้าหน้าที่รัฐบางส่วน และสื่อมวลชน ได้นำข้อมูลและข้อเท็จจริงมาเปิดเผย ในภาพรวมมีการประเมินของหลายฝ่ายว่ามีการใช้เงินตั้งแต่ 8,000 ล้านบาท ถึงมากกว่า 20,000 ล้านบาท ในกระบวนการเลือกตั้งครั้งนี้ รวมทั้งเงินที่ใช้ไปเพื่อ “การซื้อเสียง” โดยตรง³

ปัจจัยและวิธีการหลัก ๆ ของการที่พรรคทุนเอาชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 จึงมีอยู่ 6 – 7 ลักษณะ ดังแผนภาพที่ 2 ซึ่งพรรคไทยรักไทยได้เปรียบและมีความพร้อมในทุกปัจจัยสำคัญเหนือกว่าทุกพรรคมาก

³ โปรดดู รายงานข่าวจากหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนอื่น ๆ ในช่วงรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ราวปลายธันวาคม 2547 – กุมภาพันธ์ 2548. ตัวอย่างเช่น **มติชน** 16 มกราคม 2548 : 4, 9, 11 และ 14. รายงานว่าสำนักวิจัย ABAC Poll คาดหมายวงเงิน ‘ซื้อเสียงทั่วประเทศ’ ราว 4,594.287 ล้านบาท ในช่วงที่เปิดเผยผลการทำโพลดังกล่าว

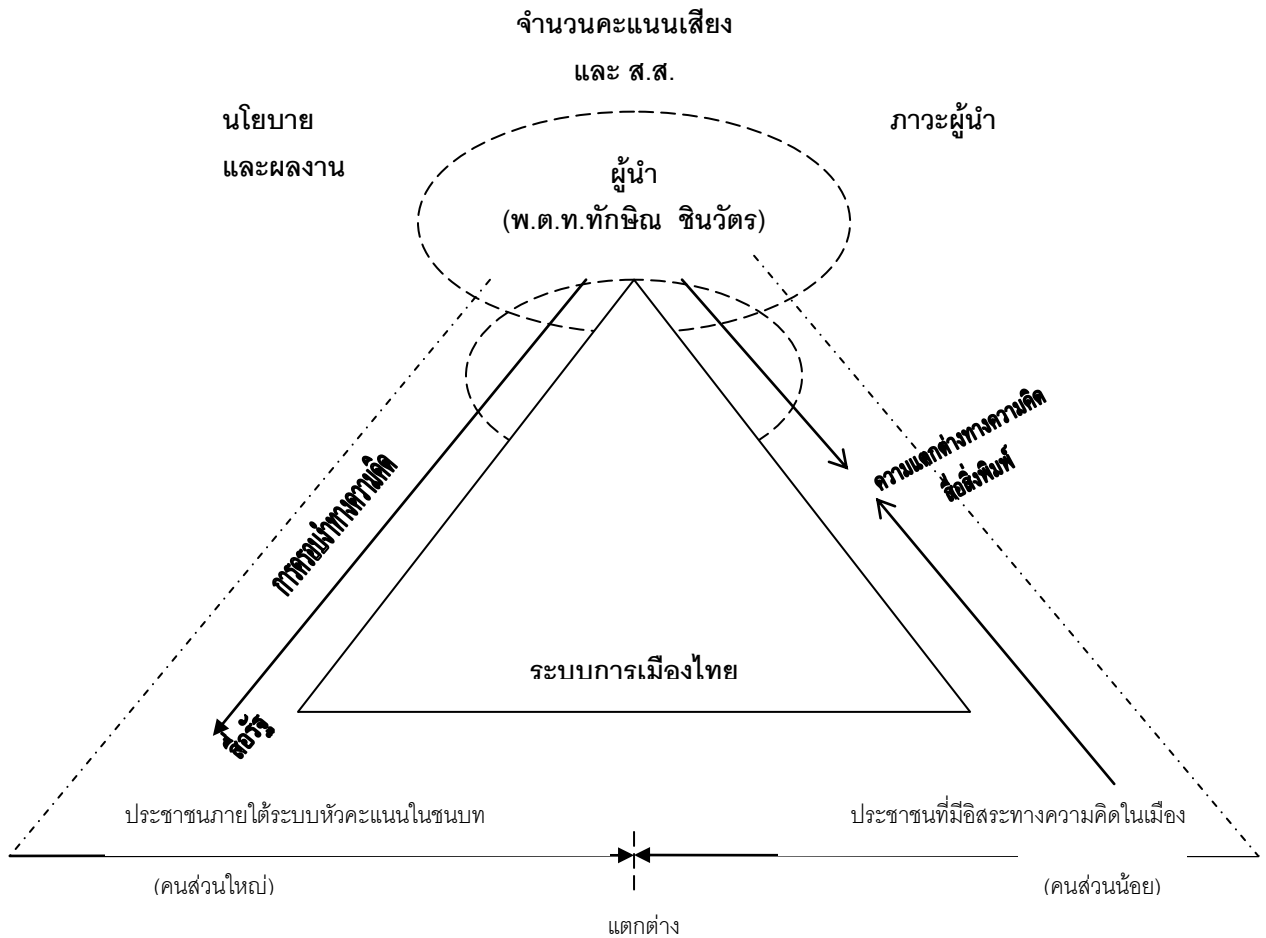

หมายเหตุ : ลูกศร → หนา/ใหญ่ หมายถึง มีความพร้อมมาก ลูกศรเล็กลง ความพร้อมก็ลดหลั่นไปตามลำดับ

แผนภาพที่ 2 : ปัจจัยและวิธีการสำคัญในการเอาชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548

ความชอบธรรมทางการเมือง เงิน และประชาธิปัตย์

ความชอบธรรมทางการเมืองภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 จึงสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับปัจจัยด้านภาวะผู้นำ คือ **ตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร** หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ปัจจัยด้านการเงินในการเลือกตั้งและกระบวนการทางการเมือง และบริบทระบอบประชาธิปัตย์ สหสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ มีหลายรูปแบบและเป็นมิติซับซ้อน ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพให้เห็นชัดเจนขึ้นได้ ดังแผนภาพที่

แผนภาพที่ 3 : ความชอบธรรมทางการเมืองหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548
ภายใต้ภาวะซับซ้อนของความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านตัวผู้นำ เงิน การเมือง และสภาวะของประชาธิปไตย

ปัจจัยสำคัญที่สุดของความชอบธรรมทางการเมืองยุคหลังเลือกตั้ง พ.ศ.2548 คือตัว พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เพราะหัวหน้าพรรคไทยรักไทยได้ใช้ความสำเร็จของผู้นำธุรกิจ ซี.อี.โอ. (CEO) หรือการตัดสินใจแบบบูรณาการจนกลายเป็นอภิมหาเศรษฐี เข้ามาก่อตั้งพรรคและใช้วิธีการตลาดเข้ามาช่วยจนประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง และได้เป็นนายกรัฐมนตรี และทำเช่นนี้ในการเลือกตั้งติดต่อกัน 2 ครั้ง ด้วยวิธีการแยกผู้บริโภคนหรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่ยอมรับระบบอุปถัมภ์ผ่าน ส.ส. เดิมในพื้นที่ และระบบอุปถัมภ์ผ่านระบบหัวคะแนน กับกลุ่มคนที่มีการศึกษา มีความรู้ และค่อนข้างจะมีอิสระทางความคิดในเขตเมืองและในกรุงเทพมหานคร พ.ต.ท.ทักษิณ เลือกเอาคนกลุ่มแรกเป็นฐานคะแนนเสียงและสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และใช้เงินทุนจำนวนมากผ่านสองช่องทางคือ นโยบายสาธารณะและการบริหารงานในพรรคเข้าสู่คนกลุ่มนี้ พร้อม ๆ กับการใช้สื่อของรัฐและการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการยอมรับ เชื้อเพลิง และศรัทธาอย่างเป็นจริงเป็นจังและต่อเนื่อง ภาวะความเป็นผู้นำ นโยบายและผลงาน และจำนวนคะแนนเสียง และจำนวน ส.ส. ที่ได้รับกลับมาในการ

เลือกตั้ง จึงสอดคล้องและเป็นเหตุเป็นผลกันกับปัจจัยด้านการเงิน ผ่านกลไกของรัฐและระบบของพรรค ลงไปสู่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ขณะที่คนภาคใต้ส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่นในภาวะผู้นำของ นายชวน หลีกภัย อดีตหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และคนส่วนน้อยในเมือง ก็คือกลุ่มที่หมดหวัง ทางออกจึงต้องค้ำ และต้านพรรคไทยรักไทย หรือหมายถึง พ.ต.ท.ทักษิณ ที่ได้แสดงออกชัดเจนเป็นลำดับว่า จะไม่เลือก ความชอบธรรมจากคนกลุ่มนี้

ความชอบธรรมทางการเมืองในยุคนี้จึงขึ้นอยู่กับตัวบุคคล คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่งใช้ฐานจากคน ส่วนใหญ่ในชนบท (รวมบางกลุ่มในเขตเมืองที่อยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์ของระบบหัวคะแนน) และความชอบ ธรรมจากตัวผู้นำก็ครอบคลุมถึงความชอบธรรมของรัฐบาลพรรคไทยรักไทยด้วย แต่อีกมิติหนึ่ง คือ ความชอบธรรมของระบบการเมือง ภายใต้ “ระบอบทักษิณประชาธิปไตย” หรือภาวะความเป็นผู้นำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ทำให้เกิดภาพที่ขัดแย้งกันกับระบบการเมืองประชาธิปไตยภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 กับแนวคิดและพฤติกรรมทางการเมืองในลักษณะ “ไตรลักษณ์ภาวะผู้นำ” ของ พ.ต.ท.ทักษิณ เพราะระบอบทักษิณประชาธิปไตยค่อนข้างจะเป็น “เผด็จการ” ในรูปแบบ “อึดตายิปไตย” และ “บุคคลายิปไตย” มากกว่าจะเป็นประชาธิปไตย ตามแบบการมีส่วนร่วมและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน หมายความว่า ถ้าระบอบทักษิณประชาธิปไตย ยังคงเลือกและมุ่งเน้นในการสร้างและรักษาความชอบธรรม ทางการเมืองภายใต้โครงสร้างและเครือข่ายอุปถัมภ์ขนาดใหญ่ผ่านกลไกรัฐ และระบบพรรคเข้าสู่คน ส่วนใหญ่ที่เชื่อฟังผู้นำ (elitist oriented) เพียงด้านเดียว ระบอบนี้ก็จะต้องละเมิดเจตนารมณ์ของ รัฐธรรมนูญที่บังคับให้อยู่ต่อไป คนส่วนน้อยที่ไม่ยอมรับก็สามารถอ้างเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญดังกล่าว เพื่อลดความชอบธรรมของระบอบนี้ได้ ความขัดแย้งก็จะค่อย ๆ เพิ่มระดับและความเข้มข้นขึ้น ตามลำดับ และถ้าระบอบทักษิณประชาธิปไตยประสบความสำเร็จน้อย หรืออาจ “ล้มเหลว” ในบางด้านของ แนวนโยบายสำคัญที่สัญญาไว้ในการเลือกตั้ง และเกิดความเด่นชัดขึ้นของการมีผลประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interest) ภายใต้ระบบเครือญาติ ครอบครัว และพวกพ้อง ของ พ.ต.ท.ทักษิณ และ คณะรัฐมนตรี ที่ค่อนข้างเป็นเรื่องละเอียดอ่อน พลังของกลุ่มด้านระบอบนี้ก็จะเข้มแข็งขึ้นจนล้มระบอบ ใ ต้ ห รื อ ห ม า ย ค ว า ม ว า ้ ความชอบธรรมทางการเมืองจากฐาน “คนจน” ในชนบทและเมืองไม่อาจจะค้ำจุนระบอบนี้ไว้ได้ ยกเว้น จะต้องทำให้ “ท่อ” หรือช่องทางผ่านกลไกรัฐและระบบพรรคเต็มและไหลแรงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งความแรง หรือความเหน็ดของท่อจะสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับการถอนทุนและการคอร์รัปชันในรูปแบบต่าง ๆ เพราะต้องทำให้มวลชน และคนจนรู้สึกเป็นรูปธรรมได้อยู่ตลอดเวลาว่า สามารถช่วยหรือ “ได้” ของคน รวยและ “ของหลวง” มาเป็นของตนอย่างเป็นกอบเป็นกำ ตามที่เคยได้มาเมื่อมีการเลือกตั้ง และได้มาก ขึ้นตามลำดับในการเลือกตั้งช่วงหลัง ๆ

ความชอบธรรมของระบอบทักษิณประชาธิปไตยจึงเป็นความชอบธรรมที่มีเงื่อนไขที่ตัว บุคคล วิธีคิด และพฤติกรรมหรือแนวทางการเมืองที่ผ่านมาจนกลายเป็นภาพของ “ไตร

ลักษณะภาวะผู้นำ” ซึ่งแย้งกับระบบการเมืองประชาธิปไตยภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ ความต้องการมีเสรีภาพและอิสระทางการเมืองของคนส่วนน้อยที่ค่อนข้างมีคุณภาพ ทักษิณานิปไตย จึงต้องปะทะกับประชาธิปไตยของคนส่วนน้อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และคงจะทวีความเข้มข้นมากขึ้นในระยะต่อ ๆ ไป

สรุป

“ความชอบธรรมทางการเมือง” เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม ประวัติศาสตร์การเมืองไทยให้บทเรียนแก่คนรุ่นหลังว่า รูปธรรมคือตัวบุคคลคือผู้นำทางการเมือง ที่สามารถใช้สถานการณ์ทางการเมือง และความสามารถของตนเองเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง แต่ในที่สุด ตนเองก็ต้องหมดความชอบธรรมทางการเมืองไปจากส่วนที่เป็นนามธรรมที่ตนเองมักจะสัมผัสไม่ถึง หรือปฏิเสธที่จะรับรู้ และรับฟัง

ความชอบธรรมทางการเมืองในยุคหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2548 มีกรอบอ้างอิงคล้ายคลึงกับบทเรียนในประวัติศาสตร์ แตกต่างเพียงตัวบุคคล คือเป็นยุค “ทักษิณานิปไตย” ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองที่พรรคการเมืองเดิมภายใต้ผู้นำกลุ่มเดิม หรือคนใหม่บางคนไม่โดดเด่น หรือด้อยกว่าในเชิงเปรียบเทียบ หรือเป็น “ภาวะผู้นำสัมพัทธ์” ระบอบนี้จึงต้องยึดตัวเองอยู่กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และการกล่าวอ้างความชอบธรรมของคะแนนเสียงจากการเลือกตั้งแบบ “หัวชนฝา” และจะพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ความเชื่อ ศรัทธาของคนส่วนใหญ่ในชนบทที่ยึดค่านิยมเชิงวัฒนธรรมแบบเชื่อฟังผู้นำคงอยู่ต่อไปเท่าที่จะสามารถทำได้ แต่ยิ่งทักษิณานิปไตยต้องการขยายปีกและอิทธิพลครอบงำกลไกรัฐและองค์กรอิสระมากเท่าใด ระบอบทักษิณานิปไตยยิ่งจะเผยตัวตนที่แท้จริงว่าเป็น “เผด็จการอำนาจนิยม” มากยิ่งขึ้น สุดท้ายก็คือ ความสิ้นสุดของความชอบธรรมทางการเมืองของระบอบนี้

สังคมไทยยังคงต้องเรียนรู้และต้องปฏิรูประบบการเรียนรู้ทุกส่วนทุกระดับในสังคมกัน อย่างขนานใหญ่ต่อไปอีก รวมทั้ง การทำให้สื่อมวลชนมีความเป็นอิสระในการสื่อสาร ประชาชนสามารถจะพูดและถามได้ตามที่เขาอยากรู้ และเกิดการปฏิรูปซ้ำทางการเมืองกันอีกหลายครั้ง เพื่อให้เกิดความชอบธรรมทางการเมืองขึ้นพร้อมกันในสามมิติ คือ ผู้นำ รัฐบาล และระบบการเมือง จนทำให้ความแตกต่างและขัดแย้งมีน้อยลง และระบบการเมืองสามารถ “ชิมชั๊บ” และปรับตัวเองได้ดีกว่าที่ผ่านมา ๆ มา

บรรณานุกรม

เสนีย์ คำสุข. “มติประชาธิปไตย จากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง (สยาม) ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕” ใน วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๔๗.

มติชน 16 มกราคม 2548

มติชน 21 มกราคม 2548

Shchrems, J. John. Principles of Politics : An Introduction New Jersey : Prentice – Hall, Inc, Englewood Cliffs, 1986.